

Murat Arslan, *Süleyman Demirel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, 1. Baskı, 271 s.*

Süleyman ÂŞIK*

*Dr. Öğretim Üyesi, İzmir Bakırçay Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İzmir, Türkiye

ORCID: S.A. 0000-0002-5818-6245

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Süleyman Âşık,
İzmir Bakırçay Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü, İzmir, Türkiye
E-posta/E-mail: suleyman.asik@bakircay.edu.tr

Başvuru/Submitted: 23.01.2021
Kabul/Accepted: 05.06. 2021

Atıf/Citation: Asik, Süleyman. "Murat Arslan, *Süleyman Demirel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, 1. Baskı, 271 s.*" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 39 (2021): 303-309.
<https://doi.org/10.26650/YTA2021-866968>

Biyografi bir edebi tür olarak, hakkında çalışılan kişiyle ilgili tafsilatlı bilgiler verir/vermesi beklenir. Bu yönüyle esasında, bir kişinin hayatını detaylı anlatan çalışmalara “monografi” denmektedir. İyi bir biyografi/monografi çalışması tarafsız, gerçekçi, bilgi-belgelere dayalı ve araştırılan kişinin benzerlerinden farkını ortaya koyucu özelliklere sahiptir.¹

Ülkelerin tarihlerinde bilhassa bazı siyasi liderler önemli bir yere sahiptir. Kimileri kısa süre siyasette kalırken, kimileri de daha uzun süre siyasetin içerisinde yer alabiliyor. Bir ülkenin bir döneminin tarihini yazmak bazen siyasi liderlerin de tarihini yazmak anlamına gelmektedir. Süleyman Demirel de Türk siyasi hayatında bu özellikteki isimlerden olarak görülebilir. Süleyman Demirel’in 20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan siyasi yaşamı fiili olarak 21. yüzyılın ilk yılının ilk yarısında son buldu. Ancak, siyasetteki etkinliği neredeyse 2015 yılındaki vefatına kadar devam etti. Kimileri ona “*Cumhuriyetin Kara Kutusu*”² dedi.

Türk siyasetinde belli bir ağırlığı olan Süleyman Demirel’in hayatı, bir biyografi olarak, Prof. Dr. Feroz Ahmad’ın danışmanlığında Murat Arslan tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda doktora tezi olarak 2017’de tamamlanıp 2019’da İletişim Yayınları etiketiyle raflardaki yerini aldı. Kitap, Giriş ve Sonuç bölümlerinin dışında altı bölümden meydana gelmektedir. Demirel’in siyasi hayatına odaklanılan çalışmada, kendisinin içinde bulunduğu siyasi gelişmeler anlatılarak dönem tarihi de ele alınmaktadır. Yazar eserinin başında, Süleyman Demirel hakkında birçok çalışma olduğunu, kapsamlı biyografik çalışmaların ise hem çok az hem de çoğunun “*lideri yüceltme*” amacı taşıdığını ifade etmektedir. Kendi çalışmasının amacının ise, Demirel’in hayatındaki gelişmeleri bütüncül bir şekilde sistematik olarak ele almak olduğunu altını çizerek (ss. 10-11).

Giriş kısmında, Demirel’in siyasi hayatı ile ilgili genel bir değerlendirme söz konusudur (ss. 9-16). Psikolojik tahlillerin ön plana çıktığı kitapta, Demirel’in en belirgin özelliğinin pragmatizm (faydacılık) olduğu birçok örnekle açıklanmıştır. Fakat yazar bu tespiti yaparken, bu durumun arka planına da değinmektedir. Örneğin, köy çocuğu olarak yetişen Süleyman Demirel’in çevresel koşulların zorluğundan dolayı pragmatik (faydacı) yönünü ön plana çıkardığını ifade etmenin mümkün olduğu söylenmektedir (s. 12). Süleyman Demirel için şartlara göre pozisyon almanın önemi, 1970’lerde kurduğu Milliyetçi Cephe hükümetleri üzerinden de aktarılmış ve hükümet ortakları MHP ve MSP’nin hoşnut olacağı bir milliyetçi söylem geliştirdiği ifade edilmiştir (s. 14).

1 Mahmut Çetin, *Biyografi Kitabı*, İstanbul, Biyografi Net İletişim ve Yayıncılık, 2012, ss. 13, 21-26, 28.

2 Yavuz Donat, *Cumhuriyetin Kara Kutusu Süleyman Demirel Anlatıyor*, İstanbul, Merkez Kitapçılık Yayıncılık, 2005, s. 5.

Eserin Birinci Bölümü, “*Erken Yıllar (1924-1960)*” adını taşımaktadır (ss. 17-44). Bu bölümde, Süleyman Demirel’in doğumundan 1960 yılındaki askerî darbeye kadar olan eğitim ve bürokrasi hayatı ele alınmaktadır. Aynı zamanda, dönemin toplumsal gelişim ve değişimleri hakkında da bilgiler verilmektedir. Türk siyasetine girmeden önce Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürü olarak görev yaptığı 1955-1960 yılları arasında siyasi erkle yakın ilişkiler kurmakla kalmayan Demirel aynı zamanda farklı bölgelere gerçekleştirdiği iş gezileri vesilesiyle seçmen profilleri hakkında ciddi bir gözlem yapma imkânı bulmuştur (s. 41). Bu da kendisinin ileride gireceği siyasette tarzının oluşmasında başat rol oynamıştır. Bu görevi boyunca başta Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile yakınlık kuran Süleyman Demirel, 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi’nin ardından görevinden istifa etmiştir. Arslan bu kararın bir nedenin de Demirel’in kendisine karşı oluşabilecek tepkileri önleme amacı taşıdığı ve bunun da pragmatizm anlayışının bir tezahürü olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir (s.42).

İkinci Bölüm, “*Yükseliş (1960-1964)*” başlığı ile verilmiştir (ss. 45-73). Bu kısma, Süleyman Demirel’in Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’nda çalıştığı yıllar anlatılarak başlanmıştır. DPT’nin Demirel’e devlet yönetimi ve iktisadi kalkınma noktasında sağladığı katkılardan söz edilmiştir (s. 48). Esasında, DSİ ve DPT deneyimleri Demirel’i, belki de bilmeden siyasete hazırlamıştır. Bu dönemin başında, siyasi arenada Adalet Partisi (AP) kurulurken (1961), o dönem askerde olan Demirel bu süreçte yer almamış, 1962 yılında partiye kaydolmuştur. Fakat kendi anlatımına göre, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ile bir anlamda yıldızının barışmamasından dolayı parti işlerine ara vermiştir. Arslan da bu tavrı yine pragmatizm anlayışıyla açıklamakta ve Demirel’in “*doğru zamanda doğru yerde olmak istediğini*” söylemektedir. Aynı şekilde, 1964’teki genel başkan adaylığı sürecinde de bu tavrı sergilediğini belirtir (ss. 63, 65).³ Dolayısıyla, Demirel siyaset basamaklarını birer birer ve adımlarını olabildiğince kendisini sağlama alacak şekilde atmıştır.

Üçüncü Bölümün başlığı “*İlımlı Pragmatizm (1964-1971)*”dir (ss. 75-112). Süleyman Demirel’in AP Genel Başkanı seçilmesinden 1971 yılında maruz kaldığı askerî muhtıraya kadar olan dönemdeki gelişmeler ele alınmaktadır. Bu dönemin aynı zamanda Süleyman Demirel’in liderlik tarzının çerçevesini (sınırlarını) oluşturduğu söylenebilir. Şöyle ki: AP’nin 3. Büyük Kongresi sonrası tüzükte yapılan değişiklikler liderin gücünü daha da artırmıştır. Ancak, partinin karmaşık yapısı Demirel’in otoriter bir lider olmasının önüne

3 Konuyla ilgili bkz. Süleyman Aşık, “The Beginning of Süleyman Demirel’s Journey to Çankaya: His Election As The Leader of Justice Party”, *New Horizon in Social, Human and Administrative Sciences*, Editörler: Prof. Dr. Sina Sönmez-Dr. Ertan Özçoban-Dr.Dursun Balkan-Dr. Hüseyin Karakuş, Gece Kitaplığı, Ankara 2019, ss. 433-447.

set çekmiştir (s. 89). Buna karşın, 1970'ler AP'nin bölünüp Demokratik Parti'nin kurulmasına ve AP'de Demirel'den şikâyetçi olan önemli bir muhalif grubun oluştuğu yıllar olmuştur. Bu dönemde tek başına iktidarda olan Demirel hükümetini en zorlayan hadisele- rin başında öğrenci olayları (68 gençliği) gelmiştir. Demirel bu dönemde gençlere ılımlı bir şekilde yaklaşmıştır. Bunda ülkenin kaotik bir ortama sürüklenmesini önlemek isteği olduğu kadar Arslan'a göre, pragmatik bir bakış açısı da söz konusudur. Zira iktisadi istik- rarsızlıktan doğacak sorunlar hükümet için ciddi sonuçlar doğurabilecektir (s. 96). Fakat diğer yandan, bir başbakan için ülkesinin ekonomik istikrarı adına şartların gerektirdiği yaklaşımları sergilemesi de son derece doğaldır. Bu bölümde asker-siyaset ilişkisine dair çarpıcı bir örnek yer almaktadır. AP'lilerin eski DP'lilerin affı için Meclis'e verdiği teklif askeri rahatsız etmekle kalmayıp darbe ihtimali söz konusu olmuştur. Bunun üzerine Demirel adeta dümeni askerlerden yana kırmış ve teklif geri çekilmiştir (s. 100). Bu hadi- se askerî vesayetin 1969 yılı itibarıyla tüm "haşmetiyle" varlığını koruduğunu ve siyaset yapıcılarının da bunun karşısında etkisiz kaldıklarını gösteriyor. Özetle, bu dönem Demirel'in iş yapmaya odaklandığı ve çatışmadan uzak durduğu bir özelliğe sahiptir (s. 111). Yani ılımlı politika bilinçli bir tercihin sonucudur.

Dördüncü Bölüm "*Siyasi Karmaşa (1971-1980)*" başlığını taşımakta ve muhtıra ile darbe arasında geçen dokuz yıllık döneme Süleyman Demirel merkezli bakılmaktadır (ss. 113-174). Yazar kitabında zaman zaman psikolojik tahlillere yer vererek çalışmasını hem renklendirmekte ve güçlendirmekte hem de Demirel'in daha iyi tanınmasına katkı sağlamaktadır. Örneğin, 12 Mart 1971 tarihli askerî muhtıradan sonra gelişmeleri izle- yeceğini söyleyen Demirel'in bu tavrı onun "*sabırlı ve temkinli*" kişiliğiyle açıklanmak- tadır. Ayrıca, muhtıranın ardından gerçekleştirdiği istifanın akabinde Nihat Erim baş- kanlığında kurulan hükümete hem bakan hem oy veren Demirel'in bu tavrı yine onun pragmatizm anlayışına bir örnek olarak verilmekte; prensip ile pragmatizm arasında Demirel'in seçimini "*tereddütsüz*" bir şekilde kendine faydalı olandan yana yaptığı be- lirtilmektedir (ss. 113, 115-116). Süleyman Demirel'in bu dönemdeki en ilginç çıkışla- rından birisi, 1973'teki Cumhurbaşkanlığı seçiminde askerın adayı Orgeneral Faruk Gürler'e karşı duruşudur. Esasında sivil bir isimden normalde beklenen de budur ancak Arslan, bu karşı çıkışta Bülent Ecevit'in Gürler'in aleyhinde olmasından dolayı Demirel'in de askerın safında yer almamak için en güçlü siyasi rakibi Ecevit ile beraber hareket etmiş olabilmesinin göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır (s. 129). İşin diğer bir boyutu ise, askerın gözünü sürekli Çankaya Köşkü'ne dikmiş olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, her ne sebeple olursa olsun sivil otoritenin bu duruşu o dönem için son derece önemlidir.

Bu dönem aynı zamanda başarısız koalisyonlar devridir. Terazinin bir tarafında Süleyman Demirel yer almış, AP'den küçük partilerle (CGP, MHP ve MSP) hükümetler kurarak başbakanlık koltuğuna oturmuştur. CHP ile hükümet kurmayarak başbakanlıktan başka makamı istemediğini göstermiştir (ss. 137, 143). Özetle, Demirel'in tek başına iktidar olamadığı bu dokuz yıllık süreç, onun 1960'ların aksine “*kutuplaştırıcı*” bir siyaset izlediği devir olmuştur (s. 173). Karşılıklı bu tutum ve siyasi ortam da 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi'ne giden sürecin bir “*gerekçesi*” olarak görülmüştür.⁴

Süleyman Demirel'in siyasi yaşamının 13 yıllık dönemini ele alan ve “*Hamzakoy'dan Çankaya'ya (1980-1993)*” başlığını taşıyan kısım eserin beşinci bölümünü teşkil etmektedir. Aslında bu dönem için Demirel'in “*küllerinden yeniden doğduğu yıllar*” ifadesini kullanmak yanlış olmaz. Zira 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi ile hem partisi kapatılmış hem kendisi siyasi yasaklı olmuştur. Arslan da bu dönemde Demirel'in “*yepyeni bir kimliğe büründüğünü*” söylemektedir (s. 175). Askerî darbenin ardından 1983 yılında yeniden seçimlerin yapılarak demokratik düzene geri dönüşün önemli bir adımı gerçekleşmişti. Fakat Süleyman Demirel'in de aralarında bulunduğu 12 Eylül öncesi dönemin birçok siyasetçisi yasaklı idi. Bu sebeple, yeni aktörler siyaset arenasında yer aldı. Bunlardan en önemlisi, Süleyman Demirel'in “*müsteşarı*” Turgut Özal'dı. Bürokrat olarak Demirel ile uyumlu çalışan Özal 1983'te başbakan olduktan sonra Süleyman Demirel'in önce “*gölgesi*” sonra bizzat kendisi ile çetin bir mücadeleye girdi. 1987'de siyasi yasakların kalkması ile DYP'nin başına geçen Demirel “*daha tecrübeli*” bir politikacı olarak hareket etmiştir (s. 211). Bu tecrübesi siyaset arenasında kendisini fazlasıyla hissettirmiş ve bilhassa Turgut Özal üzerinde etkisini göstermiştir.

“*Çankaya (1993-2000)*” başlığı kitabın altıncı bölümünü oluşturmakta ve Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı dönemini incelemektedir (ss. 213-252). Demirel siyasi hayatının son evresinde “*devletin sesine dönüşmüştür*” (s. 213). Makamı gereği tarafsız kalması gerekirken ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ı sık sık bu yönde eleştirmişken, kendisinden sonra liderlik arayışında olan DYP'nin iç işlerine müdahale etmekten geri durmamış ve Tansu Çiller'e karşı eski yol arkadaşı İsmet Sezgin'i “*gizlice*” desteklemiştir. Fakat kongreden Tansu Çiller zaferle çıkmıştır (s. 215). Dönemin konjonktürüne uyum sağlamakta zorlanmayan Demirel örneğin, Kürt meselesinde de eski koalisyon ortağı SHP (1991-1993)'nin anlayışına ters düşecek şekilde laik seçkin kesimin sözcüsü gibi pozisyon almıştır (s. 218). Cumhurbaşkanlığı esasında Demirel'in halktan kopmuş bir dönemdir. Vatandaşların sorunlarına kulak vermekten ziyade elit kesime

4 Cüneyt Arcayürek, *Demokrasinin Sonbaharı: 1977-1978*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, 1987, s. 295.

yaklaşmıştır. Pragmatizm anlayışı o dönem “*muktedir*” olduğunu düşündüğü kesimin yanında konumlanmasına yol açmıştır (s. 238). Arslan, Demirel’in bu yaklaşımına Gazi Mahallesi olaylarında bir cumhurbaşkanı olarak sessiz kalmasını örnek göstermiştir. Öte yandan Demirel, 1995’teki genel seçimlerden önce, Refah Partisi (RP)’nin birinci olmasının Necmettin Erbakan’a hükümeti kurma görevini vermesi için yeterli olmaya bileceğini söylüyordu (ss. 226, 229). Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel siyasi hayatının en keskin dönüştürlerinden birisini yine bu dönemde yaşamış ve 28 Şubat 1997 post-modern askerî darbesinde, kendisini mağdur eden anayasayı meşru görmüştür. Fakat diğer yönüyle Arslan’a göre, askerinin hükümete ve özellikle de RP’ye olan hidde-tini dindirmek istemiştir (ss. 240-241). Netice itibarıyla, devletin en üst makamına çıkan Süleyman Demirel halkını da “üst perdeden” izlemiştir denilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin köşe taşlarından biri hiç kuşkusuz Süleyman Demirel’dir. Neredeyse 40 yıllık siyasi yaşamı yakın dönem Türk siyasi hayatı ile iç içedir. Demirel yaptıkları kadar yapmadıklarıyla da tartışılmalı bir siyasetçidir. Siyasi yaşamını pragmatizm üzerine şekillendirmiş bir isim olan Demirel değişen şartlara göre pozisyon almakta zorluk çekmemiştir. Doktora tez çalışması olarak hayatını ele alan Murat Arslan da bunu vurgulamaktadır. Yazar, kitaplaştırdığı tezi ile önemli bir akademik çalışma ortaya koymuştur. Demirel’in siyasi hayatını ele alırken aynı zamanda, Cumhuriyet Türkiye’sinin yaklaşık 40 yıllık siyasi tarihini de incelemiştir. Biyografisi hazırlanan bir isimle ilgili psikolojik çıkarımlarda bulunması çalışmayı özgün kılmaktadır. Eser teknik açıdan ele alındığında ise, çok akıcı bir dile sahiptir. Ayrıca yazım kurallarına da azami ölçüde riayet edilmiştir.

Sonuç olarak, Süleyman Demirel gibi Türk siyasi hayatının uzun bir döneminde üst makamlarda bulunmuş bir ismin hayat hikâyesinin akademik bir çalışmada ele alınması, alana son derece önemli bir katkı sunmaktadır. Bu alanda biyografik çalışmaların sayısının artması, ilgili dönemin analizin yapılmasında büyük bir yardımcı görev üstlenmektedir.

KAYNAKÇA

Arcayürek, Cüneyt, *Demokrasinin Sonbaharı: 1977-1978*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, 1987.

Âşık, Süleyman, “The Beginning of Süleyman Demirel’s Journey to Çankaya: His Election As The Leader of Justice Party”, *New Horizon in Social, Human and Administrative Sciences*, Editörler: Prof. Dr. Sina Sönmez-Dr. Ertan Özçoban-Dr. Dursun Balkan-Dr. Hüseyin Karakuş, Gece Kitaplığı, Ankara 2019, ss. 433-447.

Çetin, Mahmut, *Biyografi Kitabı*, İstanbul, Biyografi Net İletişim ve Yayıncılık, 2012.
Donat, Yavuz, *Cumhuriyetin Kara Kutusu Süleyman Demirel Anlatıyor*, İstanbul, Merkez
Kitapçılık Yayıncılık, 2005.

